

**بررسی میزان انطباق فهرست‌برگه‌های فیپای سازمان اسناد و کتابخانه
ملّی جمهوری اسلامی ایران با قواعد فهرست‌نویسی انگلواامریکن، فهرست
مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، سرعنوان‌های موضوعی فارسی و
رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی**

دکتر مرتضی کوبی^۱
سمیه علمدار^۲

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان انطباق فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملّی با قواعد فهرست‌نویسی انگلواامریکن، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، و رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی انجام شده است.

روش: روش پژوهش پیمایشی و از نوع تحلیل محتواست. برای گردآوری داده‌ها از یک سیاهه‌وارسی محقق‌ساخته و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی شامل فراوانی و درصد، استفاده شده است.

یافته‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد ۱۰۰٪ فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملّی اشتباه است، اما چون بیشتر فهرست‌برگه‌ها فقط دارای اشتباهات ISBN (۱۰۰٪) و توصیف مادی (۵۱/۷۵٪) هستند، وضعیت فهرست‌نویسی کتابخانه ملّی در سطح مطلوبی ارزیابی می‌شود. همچنین، کتابخانه ملّی در رعایت قوانین مربوط به نشانه‌گذاری ISBD تا حدودی موفق بوده است چون تنها ۳۷/۷۱٪ فهرست‌برگه‌ها دارای اشتباهات نشانه‌گذاری ISBD بودند و میزان اشتباهات تاییبی فهرست‌برگه‌ها نیز حدود ۶/۵۷٪ بود.

۱. استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز
kokabi80@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی
salamdar2011@yahoo.com

۱. استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

۲. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی

نتیجه‌گیری: اشتباهات موجود در فهرست‌برگه‌های فیبای کتابخانه ملی عبارتند از: ۱. اشتباهات مربوط به رعایت نکردن قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی و نشانه‌های مؤلف و عنوان ۲. اشتباهات ISBD ۳. اشتباهات تایپی.

کلیدواژه‌ها: قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره، دهدهی دیویی، فهرست‌نویسی پیش از انتشار، سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

مقدمه

فهرست‌نویسی کاری وقت‌گیر و مستلزم صرف هزینه است و به فهرست‌نویس متخصص و ورزیده نیاز دارد. چنانچه کتابخانه‌ها خود اقدام به فهرست‌نویسی کنند، احتمال دارد کتابی واحد در کتابخانه‌های مختلف به شکل‌های متفاوتی فهرست‌نویسی شود و یکدستی و هماهنگی میان کتابخانه‌ها از بین برود. در این صورت، کتابخانه‌ها متحمل هزینه‌های سنگینی می‌شوند و کتابداران به جای تمرکز روی هدف اصلی کتابخانه که خدمت به جامعه است، بیشتر وقت خود را در بخش خدمات فنی سپری خواهند کرد. برای جلوگیری از بروز چنین مشکلاتی، فکر تهیه فهرست‌برگه هر کتاب هم‌زمان با انتشار آن، در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم میلادی توسط برخی کتابداران آمریکایی و انگلیسی مطرح شد. اگر چه این پیشنهاد در آن زمان عملی نشد، شکل رسمی آن از ابتدای دهه ۷۰ میلادی در کتابخانه کنگره آمریکا و کتابخانه ملی بریتانیا با همکاری ناشران این کشورها شروع شد و سپس به دیگر نقاط دنیا گسترش یافت (مزینانی، ۱۳۸۱). این طرح در ایران نخستین بار در سال ۱۳۴۶ در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران اجرا شد؛ به این صورت که یک دسته فهرست‌برگه کتاب همراه با آن، به خریدار داده می‌شد. این برنامه سه سال ادامه داشت و سپس متوقف شد. در سال ۱۳۵۰ انتشارات خانقاه نعمت‌اللهی، در پشت صفحه عنوان آثار خود، فهرست‌برگه کتاب را چاپ می‌کرد. هیچ یک از برگه‌های فهرست‌نویسی پیش از انتشار انتشارات دانشگاه تهران و انتشارات خانقاه نعمت‌اللهی، شماره رده‌بندی نداشتند. این روند در

_____ بررسی میزان انطباق فهرست برگه‌های فیپای... / ۷

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران^۱ به صورتی پراکنده بعد از سال ۱۳۶۰ آغاز و سال‌ها بعد در سال ۱۳۷۴ شکل رسمی و سازمان‌یافته آن با پیشنهاد کتابخانه ملی شروع شد و ادامه یافت. در تاریخ ۱۳۷۵ / ۱۲ / ۱۵ هیئت وزیران، فهرست‌نویسی پیش از انتشار را برای همه ناشران، اعم از دولتی و بخش خصوصی اجباری اعلام کرد، و مسئولیت اجرایی آن را بر عهده کتابخانه ملی گذاشت. کتابخانه ملی با همکاری وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی از اواخر مهرماه ۱۳۷۷ این طرح را به مرحله اجرا گذاشت و فهرست‌نویسی پیش از انتشار برای انتشارات ایرانی به طور منظم آغاز شد (سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰). اما از آنجا که فهرست‌نویسی فرایندی علمی و پژوهشی است و دستیابی سریع به مجموعه کتابخانه را ممکن می‌سازد، کتابخانه ملی تمام عملیاتی را که در فرایند فهرست‌نویسی پیش از انتشار صورت می‌گیرد، قانونمند کرده و ضوابط و استانداردهای بین‌المللی خاصی را در انجام فهرست‌نویسی پیش از انتشار در نظر گرفته است؛ از قبیل: ۱. قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن ۲. استاندارد بین‌المللی کتابنامه‌نویسی ۳. سرعنوان‌های موضوعی فارسی ۴. رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی (همان).

فیپای کتابخانه ملی به عنوان منبعی قابل اعتماد، در شماری از کتابخانه‌ها به منظور یکدستی در امر فهرست‌نویسی مورد استفاده قرار می‌گیرد و طبق ماده ۲ فهرست‌نویسی پیش از انتشار، مزایای آن دقت، صحت و یکدستی در امر فهرست‌نویسی و ... است (همان). در عین حال، برخی تحقیقات درصد بالایی از صحت و برخی درصد بالایی از خطا را در این فهرست برگه‌ها گزارش کرده‌اند. تاکنون پژوهشی ارزیابانه از کل اطلاعات کتابشناختی اثر که در فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملی درج شده، صورت نگرفته است. با توجه به تأثیر زیاد اطلاعات کتابشناختی فهرست‌برگه در فرایند سازماندهی، جستجو و دستیابی به منابع در کتابخانه، مناسب است تا میزان انطباق فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملی با قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، استاندارد

۱. از این پس تا پایان مقاله از عبارت «کتابخانه ملی» استفاده می‌شود.

بین‌المللی کتابنامه‌نویسی، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، و رده‌بندی‌های کتابخانه‌کنگره و دهدهی دیویی بررسی و با رقم و عدد نشان داده شود که درجه همخوانی‌ها و ناهمخوانی‌ها چه مقدار است و در کدام قسمت موجب سودمندی یا ناسودمندی برگه‌های فهرست‌نویسی پیش از انتشار شده است. این هدفی است که در پژوهش حاضر دنبال شده است.

پرسش‌های پژوهش

۱. تعداد و درصد انطباق فهرست‌برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، و رده‌بندی‌های کتابخانه‌کنگره و دهدهی دیویی بدون مراجعه به اصل کتاب چقدر است؟
۲. تعداد و درصد انطباق فهرست‌برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان و رده‌بندی‌های کتابخانه‌کنگره و دهدهی دیویی با مراجعه به اصل کتاب چقدر است؟
۳. در فهرست‌برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها، به چه میزان اشتباهات ISBD وجود دارد؟
۴. در فهرست‌برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها، چه میزان اشتباهات تایپی وجود دارد؟
۵. تعداد و درصد فیپاهای با برچسب و بدون برچسب فهرست‌برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها چه میزان است؟

تعریف‌های عملیاتی

بدون مراجعه به اصل کتاب: منظور، مقایسه نواحی و عناصر اطلاعاتی فهرست برگه‌های فیپاست که با قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، فهرست مستند اسامی

_____ بررسی میزان انطباق فهرست برگه‌های فیپای... / ۹

مشاهیر و مؤلفان، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، و رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهمی دیویی بدون مراجعه به اصل کتاب فهرست شده‌اند.

با مراجعه به اصل کتاب: منظور، مقایسه نواحی و عناصر اطلاعاتی فهرست برگه‌های فیپاست که با قواعد فهرست‌نویسی انگلوآمریکن، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، و رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهمی دیویی با مراجعه به اصل کتاب فهرست شده‌اند.

فیپای بدون برچسب: فهرست‌برگه‌هایی که در آنها اطلاعات کتابشناختی با استفاده از قواعد نشانه‌گذاری استاندارد بین‌المللی توصیف کتابشناختی (ISBD) در حوزه‌های معینی به صورت سلسله مراتبی ارائه شده است.

فیپای برچسب‌دار: فهرست‌برگه‌هایی که در آنها اطلاعات کتابشناختی با استفاده از کدهای یونی مارک مشخص شده است.

پیشینه پژوهش

کتابخانه کنگره^۱ (۲۰۰۴) در سال ۲۰۰۴ با همکاری ایفلا و با استفاده از امکانات فیپای خود به پیمایشی درباره برنامه‌های فیپای کشورهای دارنده فیپا پرداخت. تولید سالانه فیپای این کشورها ۱۸۸۸۹۲ عنوان پیشینه کتابشناختی بود. ۴۲ کتابخانه به طرح پیمایش فیپای ایفلا پاسخ دادند که از میان آنها ۲۵ کتابخانه دارای برنامه‌های فعال فیپا بودند. یافته‌ها نشان داد کتابخانه بریتانیا با ۶۰۰۰۰، کتابخانه کنگره آمریکا با ۵۷۰۰۰ و کتابخانه ملی ایران با ۳۰۰۰۰ پیشینه، به ترتیب مقام‌های اول تا سوم را در زمینه تهیه فیپا دارند.

«حاجی‌زین‌العابدینی و همکاران» (۱۳۷۹) در پژوهش خود، پیشینه‌های فارسی کتابشناسی ملی (نسخه تحت DOS) را بین سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۷۸ از دو جنبه فهرست‌نویسی توصیفی و تحلیلی بررسی کردند. نتایج پژوهش آنان نشان داد موارد

1. Library of congress.

اشکال در قسمت توصیفی عبارتند از: یکدست نبودن فروست‌ها و مواردی که در آنها بیش از یک ناشر یا محل نشر وجود دارد. موارد اشکال در بخش تحلیلی نیز عبارت است از نبود یکدستی در استفاده از دستورالعمل موجود در سرعنوان‌ها با موضوعات درج شده در قسمت تحلیلی کتاب. آنان اظهار داشتند که اشکالات فهرست‌نویسی پیشینه‌های کتابشناسی اندک است تا حدی که کتابخانه‌ها می‌توانند در فهرست‌نویسی و آماده‌سازی کتاب‌ها، با اطمینان از کتابشناسی ملی ایران به عنوان ابزاری کارگشا برای فهرست‌نویسی کتاب‌های خود استفاده کنند.

«کوکبی» (۱۳۸۱) در مقاله‌ای با بررسی دو مورد فهرست‌نویسی پیش از انتشار دو کتاب که تقریباً از هر نظر به یکدیگر شبیه بودند، اظهار داشت که این نوع فهرست‌نویسی پیش از انتشار غیراستاندارد، نه تنها سودمند نیست بلکه هدف‌های فهرست‌نویسی پیش از انتشار را که عبارت است از یکدستی و هماهنگی فهرست‌نویسی، صرفه‌جویی در بودجه، جلوگیری از کارهای تکراری، افزایش سرعت در بازیابی منابع و تسهیل در ایجاد شبکه‌های اطلاعاتی، تحقق نخواهد بخشید.

«داریوش نیاکان و جان محمدی» (۱۳۸۷) با استفاده از روش تحلیل محتوا، میزان صحت شماره‌های رده‌بندی کنگره موجود در فهرست‌نویسی پیش از انتشار ۱۵۵ عنوان کتاب فارسی موجود در کتابخانه دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران را بررسی کردند. آنان به این نتیجه رسیدند که شماره رده‌بندی کنگره در ۲۸ عنوان (۱۸٪) از کتاب‌های دارای فیبا اشتباه بوده است.

«محموظی، شعبانی و سعادت» (۱۳۸۹) در پژوهشی با استفاده از روش تحقیق توصیفی از نوع مطالعه سندی، کیفیت فهرست‌نویسی تحلیلی و رده‌بندی کتاب‌های عربی کتابخانه ملی را در طول سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۰ بررسی کردند و دریافتند که در ۸۳/۷۶٪ موارد، صحیح عمل شده است. در این میان، رده‌بندی بیشترین درصد صحت (۸۶/۲۵٪) و فهرست‌نویسی تحلیلی کمترین درصد صحت (۸۱/۲۸٪) را دارند. استفاده از آزمون Z نشان داد درصد صحت فهرست تحلیلی و رده‌بندی بالاست. بنابراین،

وضعیت فهرست تحلیلی و رده‌بندی کتاب‌های عربی کتابخانه ملی در سطح مطلوبی ارزیابی می‌شود.

«مداحی» (۱۳۹۰) در مقاله خود با استفاده از روش تحلیل محتوا، به برخی از کاستی‌های بخش فهرست توصیفی فهرست‌نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی که مطابق قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن نیستند، اشاره کرده است. برخی از این کاستی‌ها عبارتند از: سرشناسه قرار نگرفتن اولین نویسنده وقتی که نویسندگان کتاب بیش از سه نفر باشند، سرشناسه قرار نگرفتن عنوان با وجود مؤلف، سرشناسه قرار نگرفتن مترجم، حذف القاب و عناوین، ذکر نشدن نام دو مؤلف در سرشناسه، حذف فروست و

این موارد نشان دهنده ناهمخوانی بین نتایج یافته‌های تحقیقات مربوط به فهرست‌نویسی پیش از انتشار در کتابخانه ملی ایران است. اگرچه برخی نکات مثبت و منفی در این باره معرفی شده، تصویری کامل از همه موارد ارائه نشده است. از این‌رو، پژوهش حاضر به این مهم پرداخته است.

روش‌شناسی پژوهش

روش این پژوهش پیمایشی و از نوع تحلیل محتواست. جامعه مورد مطالعه ۱۹۵۲۷۴ فهرست‌برگه فیپای مندرج در پشت صفحه عنوان تمام کتاب‌های فارسی است که بین سال‌های ۱۳۷۷ (شروع فهرست‌نویسی پیش از انتشار برای انتشارات ایرانی به طور منظم) و ۱۳۹۰، توسط کتابخانه ملی فهرست‌نویسی شده و بر روی اپک کتابخانه ملی قابل دسترسی‌اند. بر اساس جدول کرجسی و مورگان، تعداد نمونه‌ها ۳۹۹ پیشینه بود که پژوهشگران پس از حدود چهار ماه جستجو برای یافتن کتاب‌ها، تنها به ۲۲۸ کتاب دسترسی پیدا کردند. بنابراین، پژوهش روی فهرست‌برگه ۲۲۸ کتاب انجام شد. برای گردآوری داده‌ها، یک سیاهه واریسی محقق ساخته بر مبنای سؤال‌های پژوهش و تمامی اطلاعاتی که در فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملی مندرج است، تهیه شد. برای تهیه سیاهه واریسی محقق ساخته با توجه به دو مرحله‌ای بودن پژوهش (بدون

مراجعه به اصل کتاب، با مراجعه به اصل کتاب) و اطلاعات مندرج در هر فهرست‌برگه، سیاهه‌ای متشکل از سه قسمت طراحی شد، که هر قسمت عبارتند از: ۱. مرحله اول: بدون مراجعه به اصل کتاب. در این مرحله تعداد اشتباهات فهرست‌برگه‌های فیبا بدون مراجعه به اصل کتاب، اشتباهات ISBD و اشتباهات تایپی ۲. در مرحله دوم: با مراجعه به اصل کتاب تعداد اشتباهات فهرست برگه‌های فیبا با مراجعه به اصل کتاب ۳. و در مرحله سوم: با برچسب یا بدون برچسب بودن فهرست برگه‌ها مشخص شد. روش کار در هر قسمت از مراحل سیاهه واری، به شرح زیر بود.

مرحله اول: در این مرحله صرفاً اطلاعات موجود در هر فهرست‌برگه بدون در نظر گرفتن صفحه عنوان، پشت صفحه عنوان، متن کتاب و ... با قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، و رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی مطابقت داده شد تا مشخص شود در نگاه اول چه تعداد و چه درصدی از فهرست برگه‌های فیپای کتابخانه ملی دارای اشتباه هستند. اما برای به دست آوردن تعداد و درصدهای واقعی اشتباهات فهرست‌برگه‌های کتابخانه ملی، مرحله دوم یعنی مراجعه به اصل کتاب صورت گرفته که در جای خود توضیح داده خواهد شد. اما برای یافتن میزان اشتباهات ISBD در فهرست برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها، از آنجا که ISBD شامل قوانینی درباره نشانه‌ها و فاصله‌های قبل و بعد از نشانه‌هاست، در طراحی سیاهه واری، قسمت مربوط به ISBD از دو بخش تشکیل شده است: ۱. نشانه‌گذاری ۲. فاصله‌های قبل و بعد از نشانه‌ها. در آخرین قسمت از مرحله اول نیز اشکالات تایپی در نظر گرفته شد.

مرحله دوم: در این مرحله با مراجعه به اصل کتاب (صفحه عنوان، پشت صفحه عنوان، متن کتاب و ...) به مقایسه نواحی و عناصر اطلاعاتی فهرست برگه‌های فیبا با قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، سرعنوان‌های موضوعی فارسی و رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی پرداخته شد تا درصدهای واقعی میزان مطابقت فهرست‌برگه‌های فیبا با قواعد فهرست‌نویسی

_____ بررسی میزان انطباق فهرست برگه‌های فیپای... / ۱۳

انگلوامریکن، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، سرعنوان‌های موضوعی فارسی و رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی، مشخص شود.

مرحله سوم: در این مرحله نیز تمامی فهرست‌برگه‌ها از نظر برچسب‌دار بودن بررسی شد تا تعداد و درصد فیپاهای با برچسب و بدون برچسب فهرست‌برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها مشخص شود.

جدول ۱. تعداد، میزان و نوع اشتباهات فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملی

مرحله سوم: وضعیت برچسب	مرحله دوم: با مراجعه به اصل کتاب								مرحله اول: بدون مراجعه به اصل کتاب			مراحل کار و تعداد اشتباهات فهرست برگه در هر مرحله فراوانی و درصدای عدم انطباق			
	بدون برچسب	با برچسب	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	ISBD				
اشتباهات نامی											فاصله قبل و بعد از نشانه‌ها	نشانه گذاری			
											۴	۳	۲	۱	

۱. انتخاب محدوده ۴-۱ در مرحله اول به این علت بود که اشتباهات یافت شده فهرست‌برگه‌ها بدون مراجعه به اصل کتاب، بیش از ۴ مورد نبود.

۲. اشتباهات محدوده ۸-۱ در مرحله دوم به این علت بود که اشتباهات یافت شده فهرست‌برگه‌ها با مراجعه به اصل کتاب بیش از ۸ مورد نبود.

ترازانی علم انطباق	ترازانی علم درصدها	۱۵۴	۵۷	۱۲	۵	۸۶	۱۲۶	۱۵	۵۱	۶۶	۶۲	۳۱	۱۲	۴	۱	۱	۱۲۲	۱۰۶
علم انطباق	درصدها	۶۷/۵۴	۲۵	۵/۲۶	۱۹/۲	۱۷۱/۳۷	۱۲۶/۵۵	۶/۵۷	۲۲/۳۶	۲۸/۹۴	۲۷/۱۹	۱۳/۵۹	۵/۲۶	۱/۷۵	۰/۴۳	۰/۴۳	۵۳/۵۱	۴۶/۴۹

یافته‌ها

۱. پرسش اول: تعداد و درصد انطباق فهرست برگه‌های فنی‌ای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان و رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی بدون مراجعه به اصل کتاب چقدر است؟

چنان‌که در جدول ۱ آمده است، بدون مراجعه به اصل کتاب، مشخص شد تعداد اشتباهات فهرست‌برگه‌های فنی‌ای کتاب‌ها بین ۱ تا ۴ مورد است و از ۲۲۸ کتاب، ۱۵۴ کتاب (۶۷/۵۴٪) ۱ اشتباه، ۵۷ کتاب (۲۵٪) ۲ اشتباه، ۱۲ کتاب (۵/۲۶٪) ۳ اشتباه، و ۵ کتاب (۲/۱۹٪) ۴ اشتباه داشتند.

۲. پرسش دوم: تعداد و درصد انطباق فهرست‌برگه‌های فنی‌ای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها با قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان و رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی با مراجعه به اصل کتاب چقدر است؟

با مراجعه به اصل کتاب، تعداد اشتباهات فهرست‌برگه‌های فنی‌ای کتاب‌ها از ۱ تا ۴ اشتباه در مرحله اول، به ۱ تا ۸ اشتباه افزایش یافت. از ۲۲۸ کتاب، ۵۱ کتاب (۲۲/۳۶٪) ۱ اشتباه، ۶۶ کتاب (۲۸/۹۴٪) ۲ اشتباه، ۶۲ کتاب (۲۷/۱۹٪) ۳ اشتباه، ۳۱ کتاب (۱۳/۵۹٪) ۴ اشتباه، ۱۲ کتاب (۵/۲۶٪) ۵ اشتباه، ۴ کتاب (۱/۷۵٪) ۶ اشتباه، ۱ کتاب (۰/۴۳٪) ۷ اشتباه، و ۱ کتاب (۰/۴۳٪) ۸ اشتباه داشتند.

_____ بررسی میزان انطباق فهرست برگه‌های فیپای... / ۱۵

۳. پرسش سوم: در فهرست‌برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها، اشتباهات ISBD به چه میزان وجود دارد؟

برای پاسخ دادن به این سؤال، نشانه‌های به کار رفته در فهرست‌برگه‌های فیپا با نشانه‌های ISBD مندرج در قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن مقایسه و مشخص شد که اشتباهات از هر دو نوع هستند: ۱. رعایت نشدن درست نشانه‌ها و ۲. رعایت نکردن فاصله‌های قبل و بعد از نشانه‌ها. بنابراین، از ۲۲۸ فهرست‌برگه، فهرست‌برگه‌های ۸۶ کتاب با ۳۷/۷۱٪ دارای اشتباهات نشانه‌گذاری و ۱۲۶ کتاب با ۵۵/۲۶٪ دارای اشتباهات مربوط به رعایت نشدن فاصله‌های قبل و بعد از نشانه‌ها بودند. بنابراین، فهرست‌برگه‌های ۱۴۲ کتاب با ۶۲/۲۸٪ مطابق با نشانه‌های ISBD و فهرست‌برگه‌های ۱۰۲ کتاب با ۴۴/۷۳٪ مطابق با قواعد مربوط به فاصله‌های مندرج در قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن بودند.

۴. پرسش چهارم: در فهرست‌برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها، چه میزان اشتباهات تایپی وجود دارد؟

از ۲۲۸ کتاب، فهرست‌برگه‌های فیپای ۲۱۳ کتاب با ۹۳/۴۳٪ بدون اشتباهات تایپی و ۱۵ کتاب با ۶/۵۷٪ اشتباهات تایپی داشتند.

۵. پرسش پنجم: تعداد و درصد فیپاهای با برچسب و بدون برچسب فهرست‌برگه‌های فیپای مندرج در پشت صفحات عنوان کتاب‌ها چه میزان است؟ از ۲۲۸ کتاب، ۱۲۲ کتاب با ۵۳/۵۱٪ با برچسب و ۱۰۶ کتاب با ۴۶/۴۹٪ بدون برچسب بودند.

همچنین مشاهده شد در فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملی، افزون بر اشتباهات مربوط به قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، رده‌بندی‌های دهدهی دیویی و کتابخانه کنگره و اشتباهات ISBD، اشتباهاتی از انواع زیر وجود دارد:

۱. یکدست نبودن اصطلاح فهرست‌نویسی پیش از انتشار در فهرست‌برگه‌ها

۲. رعایت نشدن فاصله بین واژه‌ها

۳. وسط‌چین بودن برخی از فهرست‌برگه‌ها

۴. پررنگ بودن برخی از کلمات در فهرست‌برگه‌ها

نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد بدون مراجعه به اصل کتاب، تعداد اشتباهات فهرست‌برگه‌های فیپای کتاب‌ها به ۴ اشتباه؛ اما در مرحله دوم با مراجعه به اصل کتاب تعداد اشتباهات به ۸ اشتباه می‌رسد. در مرحله اول (بدون مراجعه به اصل کتاب) در ۶۷/۵۴٪ فهرست‌برگه‌ها تنها ۱ اشتباه؛ در ۲۵/۰٪، ۲ اشتباه؛ در ۵/۲۶٪، ۳ اشتباه؛ و در ۲/۱۹٪، ۴ اشتباه داشتند. در مرحله دوم، با مراجعه به اصل کتاب مشخص شد در ۲۸/۹۴٪ فهرست‌برگه‌ها تنها ۲ اشتباه؛ در ۲۷/۱۹٪، ۳ اشتباه؛ در ۲۲/۳۶٪، ۱ اشتباه؛ در ۱۳/۵۹٪، ۴ اشتباه؛ در ۵/۲۶٪، ۵ اشتباه؛ در ۱/۷۵٪، ۶ اشتباه؛ در ۰/۴۳٪، ۷ اشتباه؛ و در ۰/۴۳٪، ۸ اشتباه قابل ردیابی است. بنابراین ۱۰۰٪ فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملی که در بررسی حضور داشتند و نمونه از کل موارد بودند، دارای اشتباه هستند، چنان‌که بدون مراجعه به اصل کتاب، حداکثر فهرست‌برگه‌ها حداقل دارای ۱ اشتباه (در ISBN) و با مراجعه به اصل کتاب حداکثر فهرست‌برگه‌ها حداقل دارای ۲ اشتباه (در ISBN) ناحیه توصیف مادی) هستند. بنابراین، هر چند تمامی فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملی اشتباه دارند، چون بیشتر آنها فقط دارای اشتباهات ISBN (۱۰۰٪) و توصیف مادی (۵۱/۷۵٪) هستند، وضعیت فهرست‌نویسی کتابخانه ملی در سطح مطلوبی ارزیابی می‌شود. همچنین، کتابخانه ملی در رعایت قوانین مربوط به نشانه‌گذاری ISBD تقریباً موفق بوده است چون تنها ۳۷/۷۱٪ فهرست‌برگه‌ها دارای اشتباهات نشانه‌گذاری ISBD بودند و میزان اشتباهات تایپی فهرست‌برگه‌ها نیز حدود ۶/۵۷٪ بود. اما درباره برچسب‌دار بودن فهرست‌برگه‌ها باید گفت، صرف‌نظر از این‌که برچسب‌دار بودن فهرست‌برگه‌ها خوب است یا بد، پرسشی که مطرح می‌شود این است که چرا گاهی اوقات فهرست‌برگه‌ها برچسب‌دار و گاهی بدون برچسب هستند و این‌که علت درج فهرست‌برگه‌های برچسب‌دار فیپا پشت صفحات عنوان کتاب‌ها چیست؟

بنا بر یافته‌های این پژوهش، اشتباهات موجود در فهرست برگه‌های فیپای کتابخانه ملی عبارتند از: ۱. اشتباهات مربوط به رعایت نشدن قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن، سرعنوان‌های موضوعی فارسی، فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان، رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی و نشانه‌های مؤلف و عنوان ۲. اشتباهات ISBD ۳. اشتباهات تایپی.

فهرست‌نویسی بخشی از امور فنی کتابخانه‌ها و کاری تخصصی است و به فهرست‌نویس متخصص و ورزیده نیاز دارد و انجام آن مستلزم آگاهی‌های عمومی وسیع، معلومات کتابشناختی و دانش‌شناختی است. از این‌رو، کتابخانه‌ها باید برای پرهیز از انجام کارهای تکراری، صرفه‌جویی در بودجه، اطمینان از صحت و درستی کار و حرکت به سوی ایجاد شبکه‌های اطلاع‌رسانی ملی و بین‌المللی، از فیپای کتابخانه ملی به عنوان سازمان متولی فهرست‌نویسی در ایران استفاده کنند. بنابراین، برای بهبود کیفیت فهرست‌نویسی پیش از انتشار کتابخانه ملی، با توجه به این‌که ممکن است تقسیم‌بندی موضوعی بین فهرست‌نویسان کتابخانه ملی وجود نداشته باشد، پیشنهاد می‌شود بخش فهرست‌نویسی کتابخانه ملی بر اساس ده حوزه رده‌بندی دهدهی دیویی تقسیم شود تا کتاب‌های یک موضوع همیشه توسط فهرست‌نویسان متخصص هر موضوع فهرست‌نویسی و رده‌بندی شود؛ نشست‌های علمی درباره ویرایش‌های جدید رده‌بندی‌های کتابخانه کنگره و دهدهی دیویی و قواعد فهرست‌نویسی انگلوامریکن تشکیل و برای فهرست‌نویسی موضوعی و رده‌بندی، از فهرست‌های پیوسته معتبر جهانی (اپک کتابخانه کنگره، اپک کتابخانه هاروارد و...) استفاده شود. ممکن است کتابخانه ملی فهرست‌نویسی کتاب‌ها را به افراد و مؤسسات باصلاحیت خارج از کتابخانه واگذار و کارکنان خود را به ارزیابی سفارش‌های دریافت شده محدود کند. بر اساس نوشته «ربیع و باب الحوائجی» (۱۳۹۰) وجود اشتباه در فهرست برگه‌های فیپا، افزون بر اشتباهات فهرست‌نویسان کتابخانه ملی، به سبب نداشتن تخصص، کوتاهی ناشران در ارائه اطلاعات درست در فرم‌های فیپای چاپی و الکترونیکی و تغییردادن اطلاعات فهرست‌برگه‌های فیپای کتابخانه ملی در زمان چاپ کتاب نیز هست. بنابراین،

پیشنهاد می‌شود برای ناشران نیز درباره اهمیت فهرست‌نویسی پیش از انتشار، آشنایی با چگونگی ورود اطلاعات و اهمیت ورود اطلاعات صحیح در نسخه‌های چاپی و الکترونیکی فهرست‌برگه‌های فیبا تا دوره‌های آموزشی برگزار شود.

منابع

- حاجی‌زین‌العابدینی، محسن و دیگران (۱۳۷۹). «تحلیل و ارزیابی پایگاه اطلاعاتی کتابشناسی ملی ایران». مجموعه مقالات همایش کاربرد و توسعه فهرست‌های رایانه‌ای در کتابخانه‌های ایران، ۲۷-۲۸ آبان، (ص ۲۸۱-۲۷۱). مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد؛ تهران: مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی وزارت جهاد سازندگی.
- داریوش نیاکان، لادن و مریم جان‌محمدی (۱۳۸۷). «بررسی میزان صحت شماره‌های رده‌بندی کنگره در فیبای کتاب‌های فارسی منتشره سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۴ موجود در کتابخانه دانشکده دامپزشکی دانشگاه تهران». مجله کتابداری، ۴۲(۴۷)، ۹۳-۱۱۲.
- ربیعی، محبوبه و فهیمه باب‌الحوائجی (۱۳۹۰). «مقایسه عناصر اطلاعاتی در پیشینه‌های فهرست‌نویسی پیش از انتشار (فیبا) و فهرست‌نویسی بعد از انتشار (فایبا) کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران: شباهت‌ها و تفاوت‌ها». فصلنامه کتاب، ۲۲(۸۵)، ۱۴۷-۱۶۲.
- سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. بازیابی ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۰، از <http://www.nlai.ir/Default.aspx?Tabid=193>
- کوجبی، مرتضی (۱۳۸۱). «در سال‌های ۷۸ و ۷۹ اتفاق افتاد: بررسی دو مورد فهرست‌نویسی پیش از انتشار». مجله کتابداری، ۳۸(۳۹)، ۷-۲۲.
- محفوظی، مصطفی؛ احمد شعبانی و رسول سعادت (۱۳۸۹). «بررسی کیفیت فهرست‌نویسی تحلیلی و رده‌بندی کتاب‌های عربی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در طول سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۸۶». تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی، ۱۶(۱)، ۴۵-۶۲.
- مداحی، فریده (۱۳۹۰). «برخی کاستی‌های فهرست‌نویسی پیش از انتشار (فیبا)». کلیات کتاب ماه، ۱۴(۹)، ۱۰۰-۱۰۳.
- مزینانی، علی (۱۳۸۱). «فهرست‌نویسی پیش از انتشار و تأثیر آن بر حوزه کتابداری و کتابخانه‌های ایران». فصلنامه کتاب، ۱۳(۳)، ۱۸۲-۱۸۷.
- Chen, Xu (2008). The influence of existing consistency measures on the relationship between indexing consistency and exhaustivity. *Cataloging & Classification Quarterly*, 23(3/4). from://www.csa.com.
- Library of Congress (2004). *Survey of CIP Programs*. retrieved on August 3, 2012, from <http://www.loc.gov/catdir/cipsurvey/>.
- Shin, Hee-sook (2003). Quality of Korean cataloging records in shared databases. *Cataloging & Classification Quarterly*. 36(1). p: 55-90.